
JORDAN JELIĆ

AKULTURACIJA

Povijest čovječanstva od najranijih dana do danas susreće se s fenomenom akulturacije. Nije se potrebno vraćati daleko unatrag, jer primjera za akulturaciju ima podosta i u novije vrijeme.

Istraživanje akulturacije kao fenomena kulture počinje u vrijeme velikih osvajanja evropskih naroda u Latinskoj Americi, Aziji, Africi i drugdje. Sukobljavanje i miješanje dviju kultura i civilizacija s različitih kontinenata ostavilo je vidljivih tragova u *novoj* kulturi koja je nastaja. Kultura osvajača gotovo uvijek je imala prevlast nad kulturom osvojenih naroda. Upravo sagledavanje tog procesa u otkrivanju prihvaćenih tuđih kulturnih obrazaca, običaja i vjerovanje u svoje autohtone, ne samo u pogledu materijalne kulture, već i duhovne sfere, daje dosta elemenata za istraživanje ovog fenomena.

ETIMOLOGIJSKO ODREĐENJE POJMA AKULTURACIJA

Sama riječ *akulturacija* u sebi nosi širinu problematike kojom se bavi, ukazuje na moguće poteškoće oko njezina definiranja, ali isto tako ostaje pod upitnikom i sama adekvatnost termina koji se je u nas odomaćio.

Poznato je da Englezi koriste termin »kulturni kontakt« (culture contact), dok se neki znanstvenici u Latinskoj Americi služe terminom »transkulturacion« (transculturación).

Mi ćemo se u ovom radu koristiti terminom akulturacija, ali moramo napomenuti da nipošto ne smijemo zanemariti zapažnje R. Bilza (R. Beals) koji kaže da: »Transkulturacion« su kao izraz koristili neki latino-američki autori i da ,akulturacija' nije tako rasprostranjen termin bilo bi ga korisno usvojiti.«¹

Akulturacija i kulturni kontakt gotovo da se mogu smatrati sinonimima. Akulturacija je

---

¹ Ralf Bilz: »Akulturacija« u knjizi *Antropologija danas*, »Vuk Karadžić«, Beograd, 1972, str. 342.

prema etimologiji riječi² jedinjenje, jedinstvo ili spajanje, spoj dviju kultura putem kulturnog kontakta. Transkulturacija³ u etimologijskom smislu znači prijenos, prijelaz s jedne kulture na drugu. Dakle, očita je izvjesna razlika.

Vera St. Erlich navodi, doduše, dosta pojednostavljenu razliku između akulturacije i kulturnog kontakta: »Englezi za razliku od Amerikanaca i za proces i za rezultat upotrebljavaju izraz kulturni kontakt... Akulturacija u užem smislu znači onaj rezultat koji je nastao iz kulturnog kontakta.«⁴

Engleski naziv »kulturni kontakt« imao je i svoje opravdanje i praktično značenje u vrijeme velikih osvajanja novih zemalja. U kolonijalnim zemljama javlja se interes za antropološka istraživanja i objašnjavanja pojedinih novonastalih situacija. Dakle, usporedno s osvajanjem rastao je interes za aplikativnim istraživanjima⁵, kako bi se domorodačko stanovništvo što bolje upoznalo i prilagodilo »modelu« dominantne kulture.

Vratimo se sada etimologiji riječi, da bismo još jednom utvrdili značenja akulturacije, budući da smo se ukratko dotakli i ostala dva termina koja se koriste za iste kulturne pojave.

Dakle, *akulturacija naglašava spajanje, jedinstvo dviju kultura, kao i rezultat tog spajanja, odnosno miješanja dviju kultura.*

DEFINIRANJE AKULTURACIJE

Akulturaciju kao fenomen prvi su definirali Redfield—Linton—Herskovic polazeći od pretpostavke da je nužno bilo poblize označiti, odnosno definirati fenomen koji nastaje spajanjem dviju kultura, koji je do tada bio dosta

² *ad* i *culturation*. Kad bi bilo na latinskom, dalo bi izvednicu od *cultura*, u nominalnoj formi *culturatio*, odnosno s prijedlogom *ad*: *acculturatio*, ili na engleskom iz kojeg je preuzet termin *acculturation*, budući da latinsko *ad* prelazi u *ac* u svim slučajevima kad se komponiraju s glasovima koji počinju s konzantom »c«.

³ *trans* i *culturación*. Dakle, prijelaz, prenošenje, u ovom slučaju s jedne kulture na drugu.

⁴ Vera St. Erlich: *U društvu s čovjekom*, Naprijed, Zagreb, 1968, str. 65.

⁵ Prema Ralphu Bealsu: »*Aculturación*«, »*Cultura y Sociedad*«, Ed. »*Libros Basicos*«, Bs. As, 1965, str. 74.

opisivan u radovima brojnih antropologa, ali nigdje nije bio pobliže definiran.⁶

Definicija, koju su 1936. godine upotrijebili već navedeni autori, glasi: »Akulturacija obuhvata one pojave koje se javljaju kada grupe pojedinaca koje imaju različite kulture stupe u trajni direktni kontakt, kao i promene koje iz toga proisteknu u prvobitnim kulturnim modelima jedne ili obeju grupa.«⁷

Definicija je manjkava i otvara brojna pitanja kao: Što u stvari znači »trajni kontakt«? Zatim: Što su »grupe pojedinaca«? Da li je akulturacija istovremeno i asimilacija? I, naravno: Da li se tu radi o stanju ili procesu?⁸ Naglasimo li još da se kod miješanja dviju kultura ono *materijalno* mnogo prije prihvaća nego *duhovno*, onda će se tako prva faza akulturacije bez sumnje najprije odvijati na planu materijalne kulture.

Prema navedenoj definiciji, što je svakako prihvatljivo, mora postojati stalni kontakt između dviju kultura, kako bi se *nova* kultura mogla stvoriti. Trajanje i direktan dodir su u stvari i dvije pretpostavke za akulturacioni proces, a trajanje, odnosno vrijeme procesa, jasno određuje činjenica da su osvajači u dugom vremenskom periodu vladali nad osvojenima, pa je bilo dovoljno vremena da dvije kulture stvore *novu* u direktnom dodiru. Tako je bilo moguće da se nekom narodu nametne koncepcija novih ekonomskih i društvenih odnosa s jedne strane, kao i koncepcija svjetonazora kao takvog, s druge strane.

Grupe pojedinaca, kao predstavnici dviju kultura, nužno moraju kontaktirati trajnije i direktno (pa se oni javljaju kao transmisije) za prenošenje kultura kojima pripadaju.

Pitanje procesa ili rezultata procesa je pitanje koje akulturacija kao kulturni fenomen nosi u sebi, to jest ona je proces, ali i rezultat tog procesa, pa se s pravom može ustvrditi da je sve ono što mi shvatimo kao nešto što je ostalo trajno u smislu rezultata miješanja dviju kultura, produkt samog akulturacionog procesa.

⁶ U povijesti upotrebe izraza »akulturacija«, kako navodi R. Beals (ibidem »Akulturacija«, str. 535), uglavnom su ga koristili američki antropolozi, ali ga je zapravo prvi upotrijebio njemački znanstvenik Walter Kriekkeberg sredinom dvadesetih godina ovog stoljeća u svojim predavanjima, kad je želio označiti izvjestan napredak u razvoju zajedničke kulture među plemenima različitog porijekla koja se nalaze oko rijeke Xingü.

⁷ Ralf Bilz: »Akulturacija«, u knjizi *Antropologija danas*, Vuk Karadžić, Beograd, 1972, str. 540.

⁸ Ralf Bilz, *Ibidem*, str. 540.

Značajan prilog proučavanju akulturacije dao je Mišel de Koster (Michel de Coster)⁹ koji se nešto više bavio i samim društvenim odnosom koji nastaje kroz kulturni preobražaj, te navodi šest formi: najprije *kontakt*, zatim *komunikacija*, *period određivanja vrijednosti ili procjenjivanja*, potom *potpuno ili djelomično prihvaćanje ili odbacivanje*, nakon čega slijede *integracija* i *usklađivanje početnih dispozicija* i konačno *asimilacija*.

Jasno je da je u ovoj shemi najvažnije da se uspostavi komunikacija između dva društva ili dvije društvene grupe, stoga su potrebni prije svega fizički uvjeti koji omogućavaju kontakt. Koster smatra da su i povremeni, iznenadni i nenajavljeni kontakti ponekad dovoljni za stvaranje akulturacione situacije. Kontakti po Kosteru ne moraju biti trajni, mogu i kraće trajati, da bi se stvorio akulturacijski proces. Za Kosteru je značajna u pogledu akulturacije pretpostavka postojanja dviju civilizacija¹⁰,

⁹ Mišel de Koster: »Akulturacija«, *Kultura*, br. 19/1972, str. 52-66.

¹⁰ Potrebno je svakako pojasniti odnose pojmova *kultura* i *civilizacija*, budući da neki autori upotrebljavaju termin 'civilizacija' da označe kulturu što ni pošto nije prihvatljivo i u čemu se potpuno slažemo s dr S. Južničem (vidi: *Socijalna i politična antropologija*, Partizanska knjiga«, Znanstveni tisak, Ljubljana, 1978, str. 129-130), to jest da se civilizacijom treba označiti (neka) faza u kulturnom razvoju. Naime, F. Engels je pod pojmom civilizacije podrazumijevao period u razvoju ljudskog društva koji dolazi nakon divljaštva i barbarstva. Taj se period povijesno poklapa s podjelom društva na klase i nastanak države.

U smislu Marksove analize odnosa čovjeka i prirode (budući da čovjek djeluje na prirodu i mijenja je, on istovremeno mijenja i vlastitu prirodu), civilizacija je (u širem smislu) antiteza pojmu prirode. Ona obuhvaća sve što je čovjek u svom svjesnom ljudskom stvaralačkom činu stvorio i ostvario kao *ново* nad prirodom, kako bi sebi olakšao život, stvarajući trajnije i vrednije oblike života. Pod tim treba podrazumijevati brojne rezultate napretka tehnike, općenito organizacione oblike društva i države, praktičnu stranu ljudskih odnosa i ponašanja, kao i druge sfere područja kulture. U užem smislu, pojam civilizacije *suprotavlja* se pojmu kulture, budući da se njime označavaju sva ta brojna sredstva tehnike u nad(pre)vladavanju prirode, kao i *eksterni oblici* ljudskog stvaralaštva i kulturnog života uopće.

»Sva kulturna dobra i njihovo poznavanje, ako se ne doživljavaju i ne proživljavaju njihove unutarnje vrednote, samo su izvanjština koja se naziva civilizacijom. Civilizacija je svakako preduvjet i pomagalo kulture, ali može biti i njena deprivacija, a to je onda kad tekovine kulture postaju sredstva ili kad se tekovine tehnike uzdignu do svrhe života.« (*Filozofski rječnik*, Matica hrvatska, Zagreb, 1965, str. 64-65).

Što se, pak, kulture tiče, ona se po svom etimologijskom značenju prije svega određuje kao nešto što (se) oplemenjuje. Ona znači ostvarenje humanih vrednota u čovjeku i njegovim djelima, sâm stvaralački čin njegov rezultat, kao i date vrednote. Kultura teži jedinstvu čitavih zajednica i pojedinca, izbjegavajući protivurječnosti, a naspram pojma prirode stoji kao antiteza. Kultura teži da ideja humaniteta postane zbiljska. (*Filozofski rječnik*, ibidem, str. 224-225).

dok pojave unutar iste civilizacije treba u potpunosti zanemariti, jer to ne spada u akulturacijski proces, kao, recimo, industrijalizacija u nekom društvu i sve ono što je prati (urbanizacija, deagrarizacija).

Koster zaključuje da akulturaciju treba prije svega proučavati kao cjelovitu pojavu koja pretpostavlja dvije ili više kultura kao splet odnosa između pojedinaca, ali isto tako treba proučavati i civilizacije u kontekstu kao apsolutno različite entitete koji odgovaraju svojim vlastitim determinizmima.

U traganju za definicijom treba još naglasiti opreznost kojom procenjujemo stupanj kulturnih razlika pojedinih civilizacija. Primjer koji je navela antropolog Loreta Sežurne (Laurette Sejurné), zaslužuje pažnju: »Kasnije kad su stigli u dolinu Meksiko, oni (Asteci) odmah započese borbu za zemlju i političku supremaciju s plemenima koja su već imala civiliziranije običaje, a ovi ostadoše iznenađeni brutalnošću onih koji već stigoše... Izgleda da se je prenošenje (oblika života osvojenih) odvijalo prvenstveno preko žena koje su pripadale civilizaciji koja se je raspadala, jer su ih osvajači uzimali za žene ili odgojiteljice svojih sinova. Istovremeno (osvajači) su prihvatili običaje stare kulture...«¹¹

Dakle, ovdje u slučaju Asteka nije uputno govoriti o supremaciji kulture osvajača,¹² budu-

¹¹ Laurette Séjourné: *Pensamiento y Religión en el México Antiguo*, Breviarios, F. C. E., México, Buenos Aires, 1964 str. 26, 27.

¹² Najpoznatiji primjer u povijesti kulturne supremacije osvojenih nad osvajačima su rimska osvajanja Grčke, koja je imala kulturu na mnogo višem stupnju razvoja od Rimljana, što među inima govore i ove dvije sentencije: »Graecia Roman scientia superat« i »Greci erant magistri Romanorum«.

Nemoguće je, naravno, ulaziti u sva područja akulturacionog procesa, koji se odvijao tokom kontakata Rima i Grčke, ali je lako uočiti na brojnim primjerima »sinkretizam« posebne vrste. Primjerice, navest ćemo sljedeće aspekte tog »sinkretizma«: na području religije: na rimsku religiju, osim Etruščana, najviše su utjecali Grci. Tako se u VI stoljeću prije naše ere poštuju grčki olimpijski bogovi (dvanaest božanstava), koji nose latinska imena, a grčki bog Dioniz izjednačuje se s rimskim bogom plodnosti Liberom. Osim toga, u rimsku religiju penetrirali su i neki orijentalni kultovi.

Na području umjetnosti grčki utjecaj je bio golem već od II stoljeća (prije naše ere). Veliki broj grčkih umjetničkih djela dopremljen je u Rim, grčki umjetnici ukršavaju Rim, tako se taj period smatra snažnom »grecizacijom« rimske kulture i umjetnosti, naročito je u sferi arhitekture i skulpture došlo do sjajnih sinteza rimske tradicije i grčke umjetničke koncepcije.

Za rimsku književnost se može reći da je zapravo epigonska, budući da je iz grčke književnosti preuzela gotovo sve književne vrste i rodove. Za filozofiju tako-

ći da je kultura domorodaca bila mnogo kompleksnija i dobro je da su Asteci tako postupili, jer im je takvo ponašanje omogućilo kasnije vrlo snažan uspon na svim nivoima društveno-ekonomskog i kulturnog razvoja, tako da su do dolaska španjolske Konkviste postigli civilizaciju dostojnu divljenja.

U pogledu kulturne transmisije ima različitih načina koji je pospješuju. Mnoga društva najčešće tendiraju da što bezbolnije prihvate one norme ponašanja ili delanja koje su dosta slične vlastitima, a svoje nikad ne odbacuju otvoreno, izravno ili u kraćem vremenskom razdoblju. Uvijek se nastoji zadržati one izrazite forme tradicije i folklora koje zajedno s vjerovanjima predstavljaju na izgled čvrstu okosnicu nacionalne kulture, ali u mnogim aspektima i one su vrlo podobne za promjene.

Dejvid Bidni (David Bidney) u svojoj knjizi *Theoretical Anthropology* tvrdi da »većina predindustrijskih društava nastoji očuvati svoje tradicionalne kulture, isto tako i svoje običaje, mnogo rigoroznije nego li to čine moderne industrijske grupe.«¹³ Najupečatljiviji primjer kulturne transmisije nastaje svakako među prijateljskim plemenima i to u relativno kraćem razdoblju, jer postoji velika sloboda izbora kulturnih oblika. Zenidbe pripadnika različitih plemena često su, također, značajan element kulturne transmisije, jer one unose u novu sredinu dio svoje kulture i vjerovanja, običaja i ponašanja, pa ako je više takvih veza, dolazi do stapanja pojedinih kulturnih oblika.

U svjetlu promatranja ovog pitanja Hersković je u svom poznatom radu *Čovjek i njegova*

der vrijedi da je Rim bio prvenstveno orijentiran na praktična saznanja, dok su se iz grčke filozofije preuzimala teorijska i spekulativna znanja, gnoseološki i ontološki problemi.

Osvrnut ćemo se ovdje na velikog rimskog filozofa i pjesnika Lukrecija Kara, koji je bio pod utjecajem Epikura. U svom glasovitom djelu *De rerum natura* naprosto briše sjajnim pjesničkim metaforama mnoge religiozne i moralne predrasude svoga vremena, pa ga i sâm Marks naziva »smjeli pjesnički gospodar svijeta«, koji odlučno brani materijalistički pogled na svijet i filozofiju svog učitelja Epikura. K. Marks je u svojoj disertaciji upravo isticao zaslugu ovog Rimljanina, odobravajući njegovo materijalističko mišljenje: »da deklinacija atoma razbija okove sudbini (fati foedera), i sve, što novo nastaje, rezultat je otklona atoma«. (Branko Bošnjak: *Filozofija od Aristotela do Renesanse*, Filozofska hrestomatija, Matica hrvatska, Zagreb, 1957, str. 35).

¹³ David Bidney: *Theoretical Anthropology*, Columbia University Press, New York, 1964, str. 360.

*djela*¹⁴ naglasio i problem razlika između akulturacije i difuzije.¹⁵ Na to pitanje dosta je određeno odgovorio (bez obzira na to što se s njim ne moramo u potpunosti složiti) da difuziju obično treba tretirati kao rezultat dodira dviju kultura, a akulturaciju kao proces, jer je akulturacija istraživanje kulturnih transmisija u procesu i u suprotnosti s difuzijom, koja istražuje završene kulturne transmisije.

¹⁴ Melville Herskovits: *El Hombre y Sus Obras*, Ed. F. C. E., México, 1964, str. 27.

¹⁵ Difuzionizam je teorija koja u kontekstu koncepta društvenih promjena naglašava širenje elemenata kulture u druga područja izvan mjesta njihovog nastanka. Dakle, taj proces — difuzija se obično zamišlja kao širenje u krugovima — »kulturni krugovi«. Iz središta difuzije krugovi se šire u svim pravcima, kao »kad kamen padne u mirnu baru« (Clark Wissler).

Difuzionizam je u izvjesnom smislu bio reakcija na pojednostavljena objašnjenja evolucionizma, ali ga treba prvenstveno shvatiti kao reakciju i napor kršćanskog dogmatizma da ospori antropološke tvrdnje o opravdanosti evolucionističke misli, kao i osporavanje dijalektičkog i materijalističkog gledanja na razvoj čovjeka i društva, nastojeći rehabilitirati »istine« iz Svetog pisma o čovjeku i kulturi.

Difuzionizam nije nikad uspio »istisnuti« evolucionizam, mada ga je upozoravao na njegove nedostatke.

Sto se tiče difuzionizma, valja ukazati i na tzv. ekstremno shvaćanje utjecaja difuzije u vremenu i prostoru, primjerice engleskih difuzionista, prije svega Graftona Ellota Smita, koji je zastupao tezu da je sveukupna ljudska civilizacija proizašla iz Egipta. Međutim, i sami difuzionisti su u skladu (verifikaciji) empirijske grade odbacivali ekstremna stajališta, budući da je evidentno da etničke skupine nikad ne prihvaćaju tuđu kulturu u cijelosti, već »vrše« selekciju onog što je za njihov ethos prihvatljivo. Primjeri koje je lako navesti, govore da u sferi materijalne kulture prihvaćanje tuđih obrazaca ide mnogo lakše, nego recimo, u sferi društvene strukture.

Za razliku od koncepta difuzionizma akulturacija znači duži kontakt kulturnih kompleksa, a ne samo širenje pojedinih elemenata kulture iz ishodišta gdje je stvorena u druga područja.

Pojam akulturacije ima dva bitna značenja: prvo je povijesni kontekst, koji ukazuje na vrstu situacije kad je kulturni kontakt stvorio i doveo do prevladavanja jedne kulture nad drugom u smislu etnocida. Drugo, kontekst akulturacije označava danas proces svjetskih razmjera i kao takav je prihvaćen i izvan same antropologije, te je ušao u svakidašnju upotrebu kao koncept za proučavanje brojnih kulturnih promjena u suvremenom svijetu.

Moguće je složiti se i s mnogim antropolozima koji čitavi kolonijalni period smatraju nekom vrstom akulturacije. Zapravo, u najširem značenju međusobnih utjecaja i kontakata različitih kulturnih kompleksa, akulturacija postaje univerzalni svjetski proces (poput modernizacije).

Pišući o odnosu evolucionizma, difuzionizma i akulturacije, gotovo u potpunosti smo koristili tekst dr S. Južnića. (Stane Južnić, *Socialna in politična antropologija*, Partizanska knjiga, Znanstveni tisk, Ljubljana, 1978, str. 508—515).

Antropolog Kreber¹⁶, poznat po raspravama o definicijama kulture, akulturaciju sagledava kao one promjene koje nastaju u jednoj kulturi pod utjecajem druge, što rezultira povećanjem sličnosti među dvjema kulturama koje su stupile u međusobni kontakt. Naglašava da definicija treba biti »šira«, jer je tako upotrebljivija, sa stanovišta razvojnog procesa akulturacije, dok sužavanje definicije limitira to značenje.

Antropolog Gonsalo A. Beltran (Gonzalo A. Beltrán, autor zapažene studije o akulturaciji¹⁷, koja se odnosi na Meksiko, gdje je taj fenomen pružio obilje materijala za proučavanje, budući da je dolaskom španjolske Konkviste 1517. godine započeo dugotrajan proces sukobljavanja i spajanja dviju različitih kultura i civilizacija, ne prihvaća termin transkulturacija, već akulturacija, smatrajući da je ovaj potonji adekvatniji. On pokazuje etimološku razliku, ali odbacuje naglašenu potrebu da se akulturacija označi samo jednom fazom transkulturacije ili endogenom promjenom. »unutarnjim proizvodom«, dok je transkulturacija egzogena promjena stvorena u nekoj kulturi putem izvanjskih utjecaja. Spomenuli smo da dobar dio latinskoameričkih antropologa prihvaća termin transkulturacija, pa je Beltránovo suprotstavljanje i s te strane zanimljivo, jer upućuje i na kritiku svojih sunarodnjaka kojima je, izgleda, bliskija riječ transkulturacija u smislu prelaska jedne kulture na drugu, nego li akulturacija i njezin usvojeni koncept u antropologiji.¹⁸

G. A. Beltran napominje da su i sami autori prve definicije zbog manjakavosti dali i dopunu u kojoj je *distingviraju od kulturne promjene, asimilacije*, koje su samo aspekti, odnosno intervali jedne faze akulturacije. Tako akulturaciju treba diferencirati i od difuzije, mada je ona prisutna u svim slučajevima akulturacije. Zapravo, treba težiti operacionalizaciji definicije, ali ni on ne uspijeva dati određeniju definiciju akulturacije, već ostaje u domeni definicije Redfilda-Lintona-Herskovica s varijacijama oko dopune definicije i suprotstavljanja transkulturaciji.

Da bismo lakše definirali akulturaciju, može nam pomoći analiza definicije transkulturaci-

¹⁶ Alfred Kroeber: *Anthropology*, New York, 1948, str. 425, 426.

¹⁷ Gonzalo Aguirre Beltrán: »*El Proceso de Aculturación en México*«, Ed. Comunidad, Instituto de Ciencias Sociales, México«, 1970.

¹⁸ *ibidem*, str. 9.

je.¹⁹ Fernando Ortiz navodi u svojoj definiciji da je riječ transkulturacija prihvatljivija, budući da bolje izražava različite faze tranzicionog procesa s jedne kulture na drugu, što ne znači samo da dolazi do različite kulture, što naročito ističe engleski termin akulturacija. S druge strane, sâm proces implicira također i gubljenje ili nestajanje jedne od predašnjih kultura, što bi se onda moglo nazvati dekulturacijom, pa prema tome to znači da slijedi stvaranje novih kulturnih fenomena koje bismo mogli nazvati neokulturacija.

Očito da F. Ortiz rezultat tranzicionog procesa može s pravom smatrati neokulturacijom, a nestajanje ili gubljenje kulturnih oblika jedne kulture dekulturacijom, ali time ne rješavamo osnovni problem, mada je implicite data mogućnost reciprociteta u procesu spajanja dviju kultura.

Moguće je navesti brojne antropologe koji su se bavili akulturacijom, kao i akulturacionim fenomenima²⁰, ali za njeno definiranje ostalo

¹⁹ Prema navodu G. A. Beltrána, *ibidem*, bilješka 5. str. 153. preuzeta iz knjige F. Ortiz: *Contrapunteo cubano del tabaco y el azúcar*, Ed. Jesús Montero, La Habana, 1940, str. 142.

²⁰ Primjerice hilijastička kretanja (od grčke riječi *hilias*, što znači hiljadu. Postoji i sinonim milenarizam od latinske riječi *mille* — hiljada). Naime, »takvi pokreti vjeruju da će nastupiti »hiljadugodišnje kraljevstvo« božje na zemlji za one koji vjeruju i u tom pokretu se dokažu kao pravovjerni«. (S. Južnić, *op. cit.*, str. 428). Osnovna supozicija ovih kultura su prorocanstva (mesijanstvo), a javljaju se u nerazvijenim zemljama kao posljedica kolonijalizma i kriza koje su se odvijale unutar kolonijalne situacije. Takva hilijastička kretanja u koloniziranom svijetu nazivaju se i »kultovi krize«. Neki autori navode i druge nazive: »nativistički« ili »revivalistički«, a u to spada i poznati »cargo kult«, kao i »ples sablasti« (Ghost Dance). (Poslije drugog svjetskog rata na Novoj Gvineji pojavio se takozvani 'Cargo cult', kult nekih tovara u smislu robe. Domoroci su se nadali da će se povratiti oni veliki američki brodovi koji su za vrijeme rata dovozili robu za opskrbu američke vojske. Ljudi su se s nostalgijom sjećali konzervi, cigareta i drugih predmeta koje su dobivali od vojnika, i u mističnom raspoloženju očekivali su povratak toga blaga. Čak su gradili i pristaništa za brodove i čekali priželjkivane transporte. Magičnim sredstvima pokušavali su da primame avione i brodove da im opet donesu onu nezaboravnu robu. Čekali su 'drugi dolazak carga'.« — Vera St. Erlich. U *društvu s čovjekom*, Naprijed, Zagreb, 1968, str. 69).

»Kultovi krize« su posljedice koje nastaju u sukobu kolonizatora i koloniziranih u sferi društvenih struktura i kulture, unutrašnjih konflikata koji se manifestiraju u gotovo svim aspektima društva, budući da se kolonizirano društvo počinje destrukuirati. Međutim, stvaranje hilijastičkih pokreta ne uvjetuje samo egzogeni pritisak, već njihovo postojanje mogu pratiti i sama unutrašnja društvena previranja (primjerice, raspadanje, postojeće društveno-ekonomske formacije, razne hereze i dr.). Dugo vremena »kultovi krize« smatrali su se patološkim pojavama, što je prije svega

bi samo nabranje varijacija na tretiranu temu. Stoga bismo pokušali akulturaciju definirati ovako: *Pod akulturacijom treba podrazumijevati one pojave koje nastaju kad dođu u dodir društvene grupe koje potječu iz različitih civilizacija i kultura, a njihov kontakt treba biti direktan i kontinuiran, dok kulturni obrazac koji rezultira iz tih kontakata odgovara prihvaćanjem ili odbacivanjem (ne uvijek u potpunosti) elemenata kulture drugoga, s kojim se stupilo u kontakt, stvarajući tako društvenu situaciju čija je osnova alijenacija.*

PROBLEM SOCIO-KULTURNE INTEGRACIJE

Evidentno je da objektivna manifestacija dirigranih tendencija i prihvaćanja elemenata tuđe kulture i onih tendencija koje se javljaju kao reakcija na njihovo odbijanje u samom akulturacijskom procesu pokazuje koliko je moguća socio-kulturna integracija.

Proces socio-kulturne integracije prolazi različite faze, ali uvijek počinje stvaranjem situacije za selektivnu adaptaciju, u kojoj kulture koje su došle u kontakt, vrše identifikaciju određenih suprotnih elemenata druge kulture komparirajući ih sa svojim, ili tragaju za oznakama tipičnosti druge kulture, da bi integriranje bilo što manje konfliktno, ako za to postoji pretpostavka. Općenito, riječ je uvijek o konfliktu različitog intenziteta, čiji rezultat odgovara brojnim varijacijama originalnih oblika koje se obogaćuju elementima koje vlastita situacija kontakata proizvodi.²¹

objašnjavano izvanjskim manifestacijama ovih fenomena: suludi rituali, transovi, previjanja, molitve, rekviziti i dr. Kolonizatori su na ove »kultove« gledali s velikim nepovjerenjem, ali i s ismijavanjem. Kako su neki kultovi upravo bili parodija na kršćanstvo, kolonizatori, a posebno misionari, su odista bili ogorčeni na ponašanje pripadnika »kulta krize«, mada su sami »kultovi« bili sinkretistički, pomiješani s vlastitim religioznim elementima uz (već) usvojene kršćanske elemente.

Razvojem političke antropologije došlo je do korekcije razmišljanja o »kultovima krize«, primjerice u Francuskoj, gdje su poznati antropolozi (G. Balandier i R. Bastide) ovim kultovima dali politički sadržaj — to jest objašnjavali ih oblikom otpora protiv tuđinske vlasti. Dakle, religiozni otpor kao »jedini mogući oblik otpora«. (O hilijastičkim pokretima uglavnom smo koristili tekst dr S. Južnića, *cit. djelo*, str. 428—435.)

²⁰ Stane Južnić: *Socialna in politična antropologija*, Partizanska knjiga, Znanstveni tisk, Ljubljana, 1978, str. 428. (opomba 30).

²¹ George Foster: *Cultura y Conquista*, Ed. Universidad Veracruzana, México, 1962, str. 36.

Stvaranjem nove kulture dolazi do nestajanja mnogih kulturnih oblika, prije svega u »slabijoj kulturi«, naročito onda, ako nema mogućnosti izbora. Proces selektivne adaptacije odvija se u razvojnem odnosu modifikacije suprotstavljenih kultura, prilagodavajući se, da bi se integrirao.

Sukob kultura u procesu akulturacije odvija se unutar vremena i prostora i u početku pokazuje niski stupanj integracije.

Proces teče na nivou paralelnog međusobnog obraćanja, kontaktiranja. Na tom nivou kulture u koegzistenciji karakteriziraju kontakti, ali i nepovjerenje koje ih odvaja. Sam kontinuirani razvoj uključuje u ovoj početnoj fazi nižeg oblika akulturacije izraženi konflikt koji karakterizira kontradiktorna situacija, budući da utjecaji i tendencije još nisu izdiferencirani, a najčešće elementi dominirajuće kulture se snažnije manifestiraju.

Na višem nivou integracije u continuumu približavanja stvara se međusobno alternativno obraćanje u kojem pojedinci iz grupa koje su u kontaktu, za vrijeme određenog perioda, nastoje formirati dio socijalne strukture suprotne grupe koja je u inferiornom položaju, imajući u vidu kulturu koja je »napadnuta« i čija je pozicija objektivno dovedena u položaj prilagodavanja jačem.²²

Konačno, na najvišem stupnju integracije, koja predstavlja složeno približavanje ka integracionoj cjelini, stvara se socijalna struktura u kojoj međuovisnost grupe postaje neka vrsta simbioze.

Takva jedinstvena društvena struktura još uvijek može imati polarizirane grupe koje su stupile u kontakt, ali je dominantna kultura u globalnom društvu akulturaciona.

Za nas bi bio prihvatljiv shematski prikaz socio-kulturne integracije u procesu akulturacije koji je dao G. A. Beltrán:²³

	Nivoi akulturacije	Nivoi integracije
Teza	Prihvatanje	Koncentracija
Antiteza	Reakcija	Disperzija
Sinteza	Adaptacija	Stapanje
	a) ovisnost	a) paralelno
	b) selektivnost	b) alternativno
	c) sinkretizam	c) polarno

²² G. A. Beltrán, *ibidem*, str. 40.

²³ *ibidem*, str. 41.

Kroz nivo akulturacionog procesa i integracije prema datoj shemi stanje *adaptacije* i *stapanja* mogu pretpostaviti također tri momenta kao rezultate akulturacije.

PROMJENE U DRUŠTVENO-EKONOMSKOJ STRUKTURI PROCESOM AKULTURACIJE

Akulturacionim procesom nužno dolazi do promjene u društveno-ekonomskim strukturama društava koja su stupila u kontakte. Promjene se manifestiraju na raznim područjima, ali je, prije svega, potrebno izdvojiti ova četiri aspekta: demografski, ekonomski, lingvistički i ideološki (mada je moguće navesti još neke).

Demografske promjene

Socijalne strukture grupa koje dolaze u kontakt u akulturacionom procesu, su različite. Iskustvena je pretpostavka da je gotovo uvijek »jača« kultura istovremeno i »osvajačka«, a činjenica da je došla u kontakt sa slabijom, vršit će relativno brzo i izmjenu demografske strukture kod potonje.

Primjeri osvajačkih pohoda, koje su Evropljani poduzeli u raznim krajevima svijeta, poznati su po strahovitom fizičkom istrebljivanju domorodačkog stanovništva s kojim su došli u »kontakt«. Poznat je takav primjer masovnog istrebljivanja Asteka od strane Ernana Kortesaa koji je osvojio područja današnjeg Meksika i dr.²⁴ Destrukturacija osvojenih područja zbog masovnog istrebljivanja, epidemija raznih bolesti koje donose »osvajači« (na koje domoroci nisu navikli), te povlačenje dijela domorodačkog stanovništva u zabačenije predjele i organiziranje po manjim grupama kako bi lakše preživjeli, samo su neki aspekti koji su nam dobro poznati, a jasno upućuju na promjene koje nastaju u procesu akulturacije, kao izmjena demografske strukture.

Miješanje rasa, primjerice između španjolskih osvajača i indijanskog stanovništva, dovelo je do tzv. procesa *mestizacije*, novog biolo-

---

²⁴ Iz članka Đorđa Boke (Giorge Bocca) koji je objavljen u NIN-u od 3. decembra 1978. godine, broj 1458, na strani 54, pod naslovom »Ognjem i mačem« navodi se: »Za svega nekoliko decenija konkvistadori su opljačkali sve zlato i srebro zemalja koje su osvojili, tj. oduzeli im sav kapital istovremeno fizički eliminirajući lokalnu rukovodeću klasu. Izvršivši su genocid koji je proporcionalno gledajući veći od nacističkog: ubili su oko tri miliona ljudi, a ceo jedan kontinent pretvorili su u kolonijalni sistem u kojem je jedna neobrazovana, dogmatska i rasistička španska rukovodeća klasa, vladala na robovlasnički način nad lokalnim stanovništvom čija je kultura bila uništena.«

kog tipa koji je danas dominantan u mnogim zemljama tog kontinenta, dok je čisto indijansko stanovništvo, koje nije bilo obuhvaćeno ovim procesom, danas praktično marginalno i segregirano.

Demografske promjene s te strane mogu nam objasniti prave ljudske drame stanovništva koje je zahvaćeno procesom akulturacije u sukobu dviju civilizacija i kultura.

Ekonomске promjene

Ekonomске promjene u kontekstu akulturacijskog procesa predstavljaju determinantu koja znači osnovu za dalji društveni razvoj. Izmjene u ekonomskim strukturama proizvodnje, potrošnje, raspodjele, nivoa organizacije, spadaju u domenu korjenitih promjena koje se javljaju u samom procesu kao inicijalne, potom dominantne i konačno kao projekcija budućeg stanja.

Taj odnos »jačeg« u kontaktima dviju kultura u ekonomskoj sferi je odnos prevlasti jednih nad drugima. Odnos, koji se nastoji što prije uspostaviti, naravno, na nejednakim osnovama, sistemom dažbina, poreza, raznih nameta, kako bi se stvorila *institucija privilegija* za onoga tko se uspije *nametnuti ekonomski, eo ipso dominirajući*.

Slijedimo li primjer evropskih osvajača, onda očito nije tako teško zaključiti, koliko su oni pažnje posvećivali ekonomskim promjenama u osvojenim zemljama.

Tako ekonomska promjena kao baza drugih promjena u akulturacijskom procesu određuje stupanj zavisnosti jedne kulture od druge, a time i vremenski period koji vodi ka stapanju kultura. U takvim ekonomskim odnosima prepoznaje se i povijest svjetskog kapitalizma koji nikad nije uspio osigurati jednak razvoj za sve u tim društvima, pa su i protivurječnosti koje je sâm kapitalizam nosio u sebi, stvarale nerazvijenost unutar istog sistema, istog društva, to jest: *razvoj nerazvoja*.

Takve ekonomske promjene u kapitalističkom svijetu u zemljama gdje je akulturacija odista fenomen *par excellence* još uvijek koncepcija strukturnog dualizma naglašava oštro podvajanje između »tradicionalnog« i »modernog«, »autohtonog« i »industrijskog« društva.²⁵

---

²⁵ O tome smo posebno govorili u poglavlju o »Dualnim društvima«...

Kolonijalnim sistemom osvajača koji se razvijao u ekonomskoj sferi čiste eksploatacije seljačkih masa, mahom Indijanaca i crnaca, stvorena je osnova dugotrajnom procesu podvajanja i distanciranja, ne samo između sela i grada, već i samog stanovništva u klasnom društvu, koje je poprimilo odlike »internog kolonijalizma« u odnosu na svoje metropole.

Lingvističke promjene

Lingvističke promjene, mada različitog intenziteta, poznate su kao rezultat akulturacionog procesa. Naime, narodi koji dolaze u kontakt s drugima, a posebno u toku miješanja dviju kultura, nužno poprimaju terminološka objašnjenja za mnoge pojmove ili predmete koje su prihvatili, a naravno, nisu ih sami imali.

U kontekstu lingvističkih promjena u procesu akulturacije nikako ne treba smetnuti s uma jednu od govornih i jezičnih transformacija nazvanu — sabir (dolazi od francuske riječi »sabir«, što se može prevesti kao »govorkanje«, »časkanje«). Međutim, značenje riječi je mnogo šire, jer implicira kontakte komunikatorâ različitih jezika u želji i traganju da se sporazumiju. »Sabir je nasuprot argou, okrenut ka spoljašnosti. To je *napor* da se *komunicira sa sagovornicima iz drugih grupa*, sa kojima je komuniciranje inače usled izvesnih okolnosti *otežano* (na primer usled toga što se ne vlada istim jezikom)«²⁶

Dakle, u procesu sporazumijevanja pojedinaca ili grupa koje govore različitim jezicima, u želji da komuniciraju, traže se načini da se postigne sporazumijevanje, a takvih primjera je puna povijest koloniziranih područja, recimo, jezični kontakti Španjolaca i Portugalaca s domorocima Latinske Amerike. U vrste sabira spada i »pidgin english«, na kojem se sporazumijevanju u dalekoistočnim predjelima (kineskim i drugim mjestima) domorodačko stanovništvo i posade brodova.

Pobliže objašnjenje sabira dao je Marcel Cohen, definirajući ga kao: »jedno umanjenje jezika, sastavljeno od malog broja riječi, koje su većinom uzete iz jednog jezika, a koji ima prestiž u tom kraju, sa jednom rudimentarnom gramatikom.«²⁷ Miloš Ilić tu definiciju

²⁶ Miloš Ilić: *Sociologija kulture i umetnosti*, Institut društvenih nauka, Beograd, 1966, str. 251.

²⁷ Marcel Cohen: *Pour une sociologie du langage*, A. Michel, Paris 1956, p. 338 (navedeno iz cit. djela M. Ilića, str. 251).

proširuje pišući da se sabira neka vrsta mini-jaturnog jezičnog fonda (leksičkog, gramatičkog, semantičkog), kojim se omogućava kakva takva komunikacija u direktnim kontaktima pripadnika raznih jezičnih (govornih) grupa.²⁸

U Latinskoj Americi se može govoriti o »kreolizaciji jezika«. Primjer »kreolizacije« indijanskih jezika, kao što navodi G. A. Beltran²⁹ u pogledu klasičnog nahuatl jezika (na kojem su napisane himne bogovima, što ih je sakupio Sahagún) u 16. stoljeću i dijalektalnih forma nahuatla koji se još uvijek govori i danas u Dolini Meksika, gdje se zadržao, pokazuje takvu razliku, kao primjerice vulgarni latinski i dijalektalni oblik kastilijanskog u vrijeme Alfonsa el Sabia.

G. A. Beltran dalje navodi da su domorodački jezici doživjeli snažne utjecaje modifikacije prilikom jezičnih kontakata, što je uvjetovalo i stvaranje sinkretičke konverzacije (una conversion sincrética). Također i u španjolski jezik penetrirale su poneke domorodačke riječi.³⁰

Usvajanjem predmeta materijalne kulture usvaja se i njihov naziv, pa se na taj način neopazice unose mnoge tuđe riječi u vlastitu leksiku. Često te prihvaćene riječi nemaju onakav izgovor kao što je, recimo, na samom originalu, ali jasno se očituje njegov izvor.³¹

Jezične promjene u procesu akulturacije odvijaju se relativno neujednačeno u odnosu na

²⁸ Miloš Ilić, *op. cit.*, str. 251.

²⁹ Gonzalo Aguirre Beltrán: »El Proceso de Aculturación en México«, »Comunidad«, Instituto de Ciencias Sociales, México, 1970, str. 79.

³⁰ *ibidem* str. 79—80.

³¹ Jordan Jelić: »Dolina Mesquital u Meksiku«, *Zadarska revija*, br. 6/1972, str. 620—624.

Rad se odnosi na moje istraživanje, obavljeno prilikom specijalizacije u Meksiku 1972. godine, društvenih i kulturnih odnosa unutar indijanske grupe Otomi, gdje su u jednom poglavlju obrađena pitanja jezičke situacije kod navedene grupe. Tako, na primjer, u njihovom jeziku riječ »meša« i »sija« znače stol, odnosno stolicu, dok u španjolskom jeziku, prva riječ je »mesa«, a druga »silla« (slija).

Isto tako Meksiko se na jeziku otomi kaže Móndá, što dolazi od španjolske riječi »mundo«, a znači svijet, ono što je daleko od njih, ono što se u stvari danas odnosi na glavni grad zemlje. Za alkoholno piće općenito, a za vino posebno, govore »binó«, što bez sumnje dolazi od španjolske riječi »vino«, koja, kad se izgovara, čuje se »bino«.

Naveli smo ove četiri riječi, na koje su nas upozorili i meksički lingvisti, jer je sigurno da su one do dolaska španjolske konkviste jeziku otomi bile strane.

fundus riječi koje su prihvaćene. Jasno je da će prije biti prihvaćene one riječi koje su upotrebljavane u svakidašnjem govoru, ili riječ za neki predmet koji je kao praktičan i koristan veoma brzo usvojen od druge kulture. Primjere jezične akulturacije moguće je naći u svim dijelovima svijeta gdje je bilo miješanja kulture, te ne treba ići tako daleko, prisjetimo se samo malo, koliko je još danas u nas (posebno u Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori, Kosovu i Makedoniji) u upotrebi turskih riječi. Također, u našem jeziku odomaćile su se njemačke i talijanske riječi, što je svakako posljedica dugotrajne dominacije stranih država nad našim teritorijem.

Kod preuzimanja tuđih kulturnih oblika dolazimo do spoznaje da su neki oblici jasno definirani, primjerice ovdje, kod lingvističkih promjena i lako se mogu istražiti i utvrditi, dok je za druge to mnogo teže ustanoviti.

Najčešće rezultat akulturacionog procesa prolazi kroz beskrajne varijacije originalnog oblika riječi i obogaćuje se elementima koje proizvodi stalni kontakt. Tako nastaje jedna nova jezična mješavina, čiji su oblici posljedice sukobljavanja najvitalnijih elemenata dviju kultura koje su stupile u kontakt.

Ideološke promjene

Sfera ideologije i ideoloških promjena kod akulturacije je veoma složena. Kultura »jačeg« očituje jasnu tendenciju nametanja svojih mišljenja, ideja, predodžbi, religije, morala i tsl. Manifestni oblici kulture koja je došla u podređeni položaj pokazuju nemogućnost transmisije njezinih oblika u akulturacionom procesu. Proizvodi svijesti su zaustavljeni i K. Marks navodi da: »Oni nemaju historije, nemaju razvitka, nego ljudi koji razvijaju svoju materijalnu proizvodnju u svoj materijalni odnos, mijenjaju zajedno s ovom svojom stvarnošću i svoje mišljenje i proizvode svoga mišljenja. Ne određuje svijest život, već život određuje svijest.« (podvukao J. J.)³²

Oni koji zavladaju životima drugih, određuju i njihovu ideologiju, determiniraju im svijest o društvu i kulturi. Međutim, njihova je moć prividna, kao što je i sama akulturacija dovedena do stupnja integracije i adaptivnog stanja još uvijek imaginarno rješenje, budući da tokom povijesnog procesa u kojem se ona odvija, »...ideološka misao neke epohe apsolut-

³² Marx-Engels: *Rani radovi*, Naprijed Zagreb, 1961, str. 348. (Poglavlje: »Ideologija uopće, osobito njemačka«).

na je za tu epohu, ali u cjelokupnom razvoju čovjeka relativna«. ³³

Ta »obrnuta«, izvrnuta, iskrivljena, nakaradna svijest uvjetovana je interesima vladajuće klase u stvorenoj društvenoekonomskoj sferi (budući da ta ista klasa vlada životima drugih), putem akulturacije prirodan je ideologiji uopće još jedan element otuđenja čovjeka, suprotstavljen njegovom vlastitom ljudskom biću.

Otuda se otvara put pitanjima alijenacije kao izuzetno prisutnom fenomenu akulturacije.

Akulturacija i alijenacija

Alijenacija kao vid akulturacije mora se smatrati normalnom pojavom. Nema i ne može biti miješanja dviju kultura (u kraćem, a posebno u dužem vremenskom periodu), a da se ne pojave fenomeni kontraakulturacije, suprotstavljanja, bilo da su izazvani »kulturnim šokom« ili na neki drugi način »prisivljanjem« od druge kulture.

»Alienus«³⁴, ono što ne pripada sebi, nego nekome drugome, karakterizira kao krajnji cilj kulturu koja se nameće »osvajački«. Naravno, uvijek su u pitanju živi, konkretni ljudi, pripadnici drugih društvenih grupa i kultura, oni, koji gube svoj »ethos«, ljudski zavičaj, što onda stvara alijeniranu situaciju.³⁵

Akulturacija kao rezultat kontakata dviju kultura od početnih dodira do konačne situacije (integracija, adaptacija) susreće se s alijenacijom na grupnom i individualnom nivou, koju nikako ne može prevladati, budući da je pretpostavka za njezino povijesno događanje *a priori* data kroz forme otuđenja, pogotovo kad je nametnuta izvana.

Zaključimo s općom formulacijom o alijenaciji iz *Ranih radova*, gdje K. Marks navodi: »Uopće, stav, da je čovjeku otuđeno njegovo generičko biće, znači da je čovjek otuđen drugome, kao što je svaki od njih otuđen ljudskoj suštini.

Otuđenje čovjeka, uopće svaki odnos, u kojem se čovjek nalazi prema samom sebi, ostvaren

³³ Predrag Vranicki: *Historija marksizma*, Naprijed, Zagreb, 1971, Tom I, str. 190.

³⁴ (alienus 3: tuđ; otuđen; neprijatan; neprikladan; štetan; svojina nekog drugog i tsl.)

³⁵ *Filozofijski rječnik*, Matica hrvatska, Zagreb, 1965, str. 21–23.

je i izražava se tek u odnosu, u kojem se čovjek nalazi prema drugim ljudima.«³⁶

Akulturacija i hijerarhija kultura

U dijelu rada o promjenama u društveno-ekonomskoj strukturi koje nastaju procesom akulturacije, naveli smo da ćemo hijerarhiji kultura posvetiti pažnju, budući da je to jedno od značajnih pitanja u kontekstu akulturacije.

Iz predašnjeg teksta jasno proizlazi da pri akulturaciji postoji dominantna i podređena kultura, te da se akulturacioni proces odvija kroz »sredstva« političke kolonizacije, kao i da u svemu tome postoji izraziti fenomen »dvojake kulturne lojalnosti«.

U hijerarhiji kultura postoji dvostruka »skala« koja se odnosi na vrednovanja kulture. Prvom »skalom« se nastoje odrediti različiti »kulturni stupnjevi« globalnih društava, dok druga preferira interpretaciju »kulturne podijeljenosti«, odnosno specifičnosti unutar globalnih društava.³⁷

Što se tiče vertikalne podjele kultura, na prvom mjestu treba razlikovati civilizaciju od »drugih kultura«. Same kulture antropolozi su podijelili na »subkulture« — »djelomične kulture«, pobježe na: »tradicionalne« i »moderne«, »folk« i »urbane«, »narodne« (»pučke«) i »elitne« i tsl.

Suglasno ovoj podjeli i R. Redfield je navodio primjere »folk« i »urbane« kulture, ostajući na nivou osnovne zamisli da je kultura svakog globalnog društva podijeljena. Stoga je kod njega veoma uočljiva i naglašena podjela na tzv. »veliku« i »malu« tradiciju.

»Velika tradicija« je »visoka«, »klasična«, »hijerarhijska« kultura, a »mala tradicija« ima »pučku«, »nisku«, »vodoravnu« kulturu. »Velike tradicije« moguće je prepoznati u kulturama Indije, Kine, Meksika, a »malu tradiciju« u zaostalim naseljima, recimo, istih zemalja.

Ovakva podjela je u uskoj korelaciji i s klasnim razlikama, »visoka kultura« (»velika tradicija«) pripada vladajućoj klasi, utemeljena je na klasnom interesu u obrani vlastitog društvenog položaja. »Niska kultura« (»mala tra-

---

³⁶ Marx-Engels, *ibidem*, (Poglavlje: »Otuđeni rad«), str. 217.

³⁷ Stane Južnić: *Socialna in politična antropologija*, »Partizanska knjiga«, Znanstveni tisk, Ljubljana, 1978, str. 129.

dicija») je u tom pogledu kultura eksploatiranih klasa.³⁸

Vratimo se sada ukratko političkim oblicima kolonijalne ovisnosti kao i pitanjima »dvojakog kulturnog pripadništva« (»bikulturaciji«). Prije svega valja napomenuti da su politički oblici kolonijalne ovisnosti kroz pet stoljeća kolonijalizma dobili sasvim konkretne oblike.³⁹ Sam kolonijalizam značio je, što je evidentno, u svojoj osnovi, jedan neravnopravni odnos dominacije metropole nad kolonijalnim posjedom (ako se taj odnos ne skriva, onda je to oblik neposrednog kolonijalizma). Posredni oblik kolonijalizma je prikriveni oblik, primjerice protektorat nad nekim područjem ili oblici raznih (neravnopravnih) ugovora, »koncesija« i sl.⁴⁰

Kod neposrednog, kao i posrednog kolonijalizma, najvažniji oblik kolonizacije je *ekonomski*, dakle onaj, iz kojeg proizlaze svi ostali oblici. Kroz ovaj oblik manifestiraju se i sva »sredstva« političke kolonizacije, od upravljanja preko ostalih institucija stvarne političke moći, kako bi se kolonije držale u pokornosti i ovisnosti. Jedan od najčešćih oblika dominacije bilo je naseljavanje stanovništva iz metropole, koje je trebalo učvrstiti i održati vlast u kolonijama. Ovi imigranti, kao produžena ruka metropole, uvijek su imali drukčija prava nego starosjedioci. Nije, izgleda, potrebno detaljizirati ova pitanja, budući da je odista manje-više poznato kako su se evropski kolonizatori ponašali u osvojenim područjima. Stoga ćemo u slijedećim recima citirati dr. S. Južnića baš u nekim pitanjima posredne kolonizacije. Taj primjer engleskih kolonizatora može se uopćiti i za ostale: »Naročito je britanska kolonijalna uprava rado uvodila neke pseudoprotektorate i posredno upravljanje, iskorištavajući postojeći sistem uz postavljanje plemenskih poglavica i slično. Uvijek se radilo samo o administrativnoj rutini, a ne o stvarnom priznavanju samouprave.«⁴¹

Do rađanja pravih tragičnih situacija u koloniziranim područjima dolazi svakako onda, kad započne proces asimilacije, dakle prihvaćanje kulturnog sistema kolonizatora. Najčešće boja

³⁸ *ibidem*, str. 129.

³⁹ Stane Južnić: *Kolonijalizam in dekolonizacija* (Sociološka in politološka knjižnica), Založba Obzorja, Maribor, 1980, str. 23.

⁴⁰ *ibidem*, str. 23.

⁴¹ *ibidem*, str. 24.

---

kože je odvajala akulturiranog od bijelog čovjeka.⁴²

Ovakva situacija je istinski ljudski problem, jer se akulturirani čovjek nalazi u procjepu: kulturu iz koje potječe, nastoji odbaciti, a kultura koja mu je nametnuta i prihvaća je, ne prihvaća njega kao jednakovrijedna. Stoga rascjep ličnosti je nužan i on ostaje tokom generacija u krugu »dvojakog kulturnog pripadništva«. Bikulturacija nije samo fenomen u uskom krugu intelektualaca, već i svakog koloniziranog stanovnika, koji usvajanjem elemenata materijalne kulture (već) ulazi praktično u bikulturaciju.

U kolonijalnoj situaciji ljudi »rascijepljene« (dvojake) lojalnosti dio su sistema koji je olakšavao kolonizaciju i otežavao otpor koloniziranih, što je u kontekstu akulturacije poseban fenomen, koji svakom stanovniku u takvoj društvenoj situaciji otežava život, budući da je podijeljena ličnost.⁴³

---

⁴² Stane Južnič: *Socijalna in politična antropologija*, Partizanska knjiga, Znanstveni tisk, Ljubljana, 1978, str. 540–541.

⁴³ *ibidem*, str. 542.